

Lea Fatur:

Leži otok na sred morja ...

(Konec.)

Ponosno vzravnán stoji Adriján na kaštilju. Po krovu gredo povelja: »Lešti!« »Iša!« »Mola!« »Okreni!« »Veži sarti je, Kristo!« »Kdor žali za konopec, bo izgubil ladjo,« nam je pravil Mate. »Na trinkele, Janezek!« »Na stražni, Rok!« »Okreni no, Turnski! Naj leti naša lastovica z vetrom.« »Kdor jedri, milje ne broji,« pravimo na Rabu. Ponos in radost zveni iz Adrijanovega glasu. Zapoveduje. Temu brodu, ki začara srce vsakemu mornarju. Svojim tovarišem in starim mornarjem. Morju! Gospodstvo nad vsem stvarstvom je izročil Bog človeku. Znamenit je bil dan, ko je zaplaval človek prvič — na panju, ki mu je bila veja za veslo, po gugajoči se morskí gladini. Človek je spoznal po morju svet in sprevidel, da je gospodar sveta, kdor ima v lasti morje. Od tedaj je med narodi večni boj za poti do morja — za morje. In

prav ima Djokovič: križariti kar tako po nepreglednem morju, odbrzeti na lov za piko, ki vstane tako drobna na obzorju, bežati pred premočjo oboroženih galej, ustavljati se in povesejačiti po pristaniščih — to je življenje. Naj seje drugi s trudom...

Ob kavobandi stoji Djokovič, opazuje mladeniča, kateremu je izročil poveljstvo, dokler se ne vrne — če se vrne še moj dragi Adrijan! Dorastla je Anca, poln je zabojev, težka postajajo leta. Uživati v miru, kar si si nabral z gusarjenjem. Uživati čast. Kdo te spozna, ko se naseliš na Španskem? Delil boš dobrote, si odkupoval dušo, postaneš velikaš. Pomladil se boš ob Ancu, dekletcu, ki bo sprejelo hvaležno vse, kar ji bo ponudil, ker pač ne pozna drugega kakor življenje na ladji, na samotnem otoku, v samostanu. Kako bo srečna, ko jo bo obsul z biseri, ki so bili last njene matere. Hahaha! Kako sem zmedel štreto Dujmu... Zdaj je Mate res mrtev, zaklad je v samostanu — zdaj iščite po otoku. Mislili ste, da je Djokovič tak bedak. Ubil bi jih vse po vrsti, pa sem se zaklel Ancu. Pa ona mi je prisegla, da me vzame. Tako je rešila Adrijanu življenje, kar mu bo zagrenilo vse življenje. Opral sem svojo čast.

»Zemlja!« kliče straža. »Zemlja!« ponavlja vse po krovu. »Zemlja!« se iztrže Djokoviču glasno. »Zemlja,« ponavlja Janezek v njegovi bližini, zakrit za zastavo z beneškim levom, ki so jo sneli, da zavihra angleška. »Portugalsko obrežje,« nadaljuje polglasno Djokovič, »na njem prestolnica s svojimi palačami in cerkvami. Tu izgine vsaka sled za teboj. Med zamorci, trgovci in delavci iz vseh delov sveta ne najde nihče sledi za teboj. In kdo jo bo iskal? Bertino sem lepo odpravil, daroval sem jej hišico z vrtom v bližini dominikank, da vidi lahko Anco. Nisem mogel odreči otroku prošnje. Vzel sem ji mater...« Djokovič je sklonil glavo in obmolknil. Janezek se je izmotal previdno izza zastave in ponavljal ves srečen sam pri sebi: »V bližini dominikank...«

Tačas je vzdihnil Adrijan na svojem visokem mestu: »Anca! Šestdeset samostanov in tri sto cerkvā ima Lizbona. Pa pojdem od prvega do zadnjega, poiščem te in te iztrgam iz morilčevih rok. In če sem tudi ušel od doma radi zakladov na otoku, da najdem le tebe, pustim Djokoviču zaklad.«

»Ladja v vidu!« kliče straža iz višine. Zemlja se bliža in bolj pogosta postajajo tedaj srečavanja. Pa zakaj strmi Djokovič tako v piko na obzorju? Zdi se, da so nas zagledali tudi na oni piki. Zdi se, kakor da gre naravnost nam nasproti. Kaj ima Djokovič? Spačen v obraz skoči Djokovič na kaštilj in ukaže: »Okreni na desno, mimo! Vi drugi se pa pripravite na boj! Hahaha! Včasih je benečanska pravica prehitra, pobesili bi nas vse...«

»Saj ne morete še spoznati ladje,« ugovarja Adrijan ozlovoljen, ne da bi vedel zakaj.

»Pa si mislim tako, da je beneška galeja pristala na lovu na gusarje v Lizboni in da je tam kaj izvedela,« izbruhne Djokovič in njegovi ukazi obračajo »Brod smrti«. Adrijan prebledi, seže za pas. Ugenil je: Sam je naročil Djokovič preganjalce. Menil pa je, da se odpelje prej in da polo-vijo in povesejo Benečani, kar bo na gusarski ladji. Djokovič razume Adrijana, staro sovraštvo mu spači obraz, zarjovi: »Prehitri so bili, jaz ne maram viseti z vami. Bežimo — in če ne ubežimo, se udarimo. Vsi ste mladi in krepki, bežite pred vislicami!«

»Umri prej ti, lopov,« je vzkipel Adrijan. Toda nekdo se je vrgel bliskoma med njega in Djokoviča — Dujmo.

»Zdaj se moramo res braniti, dečko moj, pravica ima dostikrat zavezane oči, toda vedi, Djokovič, da znajo pošiljati tudi drugi poročila. Spomni se Mateta, ki si ga umoril.«

»Mate!?« je planil zopet Adrijan.

»Da, Mate,« se je krohotal Djokovič. »Spoznal sem vašo igro. Mate se je rešil s karavelo na otok, Bertina in Dujmo sta ga skrivala. Tvoj krik ga je privabil izza skal. Pa duhovi ne prihajajo opoldne. Vi ste hoteli ukrasti zaklad in Anco, jaz sem odpeljal oboje in Menko je pomagal Matetu, da je postal resničen duh. Tako obračunam z vsemi. Bojte se Djokoviča! Za zdaj pa se branite vislic!«

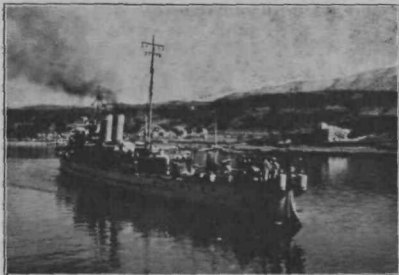
»Pusti ga, Adrijan, ni vreden, da umrje od poštene roke,« je zvlekel Dujmo svojega varovanca s kaštilja. »Je res benečanska galeja in okrenila se je za nami. Ne bomo ji utekli. Udajmo se!«

»Ne bodo nam verjeli,« odmaje Adrijan. »In kako naj razložijo Benečani, kdo se je boril za Djokoviča in kdo ne?« reče zaskrbljen.

Kakor lastovica, ki jo podi ujeda, hiti »Brod smrti«. Krene zdaj na jug, zdaj na sever, umika se vedno dalje od kopnega — a galeja, bolj nerodna, bolj težka, se okrene vedno tako, da bi prestrigla gusarki pot. Že se pozna lev sv. Marka, že se vidijo vesla, ki jih obračajo prikovani galjoti, in ostro Adrijanovo oko zapazi že obrite glave, od trpljenja razširjena pleča in rame.

»Ne uidemo,« reče Djokovič. »Pripravite se

Torpedovka naše mornarice na Rabu.

v obrambo! Pomnite, fantje, da vam gre za svobodo. Ako nas dobijo, je mogoče, da se izmuznem jaz, ki me poznajo v Benetkah, vi boste pa viseli kar po vrsti.«

»Seveda,« je kimal Kristo. »On bo nas zatožil, da smo ga ujeli in prisilili, da je gusaril. Verjeli mu bodo, ker ima zaboj, poln dragotin. Je res bolje, da se udarimo z Benečani in obračunamo drugič s kapetanom. Saj so Benečani, dajmo jih!«

Ko bi jih zasledovala angleška ali francoska ladja, ne bi bili prijeli fantje radi za orožje. Toda Benečani! Spomin na krivice, ki so jih pretrpeli njihovi očetje, je zagnal kri v glavo potomcev Uskokov, Kranjce je prijel želja po boju z ljudovlado, ki je prisilila cesarja, da je umaknil glavno stražo morja kljub naporom in žrtvam vitezev in dežel. Zato so bili vsi z Djokovičem, ko je odgovoril na poziv iz galeje: »Stojte!« - »Ustavite nas!« in letel z razpetimi jadri naprej. »Mi smo bojna galeja beneške ljudovlade. Imamo stražo morja. Ustavite se!« »Ne vidite angleške zastave? Kaj nam mar vaš Marka,« je zatrobil Djokovič nazaj. Adrijanu se je zazdelo, da so se zamajale v smehu one uboge obrite galjotske glave in da so omagale roke ob veslu. Pa zapel je bič in poprijele so roke.

»Stražni ladji je dolžna vsaka poštena ladja pokorščino. Ustavite se, sicer streljamo,« je trobilo iz galeje.

»Poskusite,« je odtrobil Djokovič. na njegov mig so padle zaklopke, na stranici vsake ladje je zableščala topovska cev, za vsako cevjo je stal mornar z vžigalnikom. »Brod smrti« se je zasukal, strelji iz galeje so pre-

tresli zrak in popadali v morje. Valovi so se zglobali, radovedno so pomogle ribe glave iz morja. Zagrmelo je drugič. Pravi hip je zagrabil Djokovič; nekaj krogel je zadelo stražni jambor. S hruščem se je zrušil in pokrnil z jadrom vojake, ki so se motali iz njega. Drugi so skočili k njim in pobirali ranjence. Drugič se je zakadilo iz galeje, »Brod smrti« se je stresel, pa krogle so samo opraskale madirje. »Vrnimo jim pozdrav!« je zapovedal Djokovič in krogle gusarske ladje so odbile galeji vrh drugega jambora in porušile kaštilj. Vesla na galeji so se ustavila, jadra na gusarki so hitela v ugodnem vetru in kmalu jim je izginila galeja izpred oči. Djokovič je ogledal ladjo. Poklical je vse v pozor in jih pohvalil: »Dobro ste se držali, Kranjci! Prejeli ste gusarski krst in zapisani ste v imenik vladnih stražnih galej. Zdaj vam je zapisana smrt, če vas dobi angleška ali španska ali benečanska galeja. Zato bodite previdni in vztrajni. Potrto galejo bodo odpeljali gotovo v Benetke. Vendar ne moremo zaradi varnosti zdaj naravnost v lizbonsko luko. Krenili bomo tako, da imam še kake pol ure s čolnom do brega. Moja karavela me čaka v Lizboni. Vi se peljete na naš otok in počakate. Če je prilika in dolgčas, lahko pogusarite.«

Preden se je spustil Djokovič v čoln, je stopil k Adrijanu. Obraz se mu je spačil v zlobi: »Zapustim ti prokletstvo, ki je prišlo po tvoji materi name. Ubil bi te. Pa sem prisegel Anci, in ona se je obvezala, da se vzameva.«

»Ubil bi te in žal mi je, da te nisem,« je vzkipeł Adrijan. »Pa prosila me je moja mati.«

Molče je povetil Djokovič glavo, Adrijan je poiskal svojo puško in jo naperil v čoln. Turnski mu je odbil roko: »Poslušaj Adrijan!...« Toda Adrijan si je pokrnil obraz: »Pes ni vreden, da živi. Pa on je dosegel svoje maščevanje. Samo na mene je padla vsa sramota. Ded v Rabu sklone glavo, če govori o gusarjih, mati joče za sina, ki mu pretijo vislice. V Trnovem me kolhejo brodniki. Tvoj in Bihačkega oče prihajata k mojemu stricu, vprašujeta in stric se sramuje. Pri Sv. Jakobu me stavijo očetje jezuiti šolarjem v svarilen zgled. In če se spomni name Ivan Vajkard, pač skomizgne: 'Saj sem mu rekel, da naj počaka.' Pa sem imel dvanajst let in sem mislil, da sem modrejši od vseh. Deželi sem hotel pomagati, pozidati trdnjave. Zdaj preti nova turška vojna, preti domača vojna. Nikola Zrinski je želel že davno vojsko, ker mu delajo Turki kljub podpisanemu miru večno škodo na posestvih, pa se ne sme braniti in napadati Turkov, ker je mir podpisan. Cesarski vladi pa ni na tem, da bi se potegovala za pravice hrvaškega velikaša. Premogočno jim je plemstvo, prebogato. Pravijo, da si išče Zrinski pomoči pri Francozih. O da bi imel zabož z zakladom, zadovoljl bi vse, varna bi bila meja. Pa mi pripravljajo vislice...«

»Če je sploh kaj pametnega v tistem zaboju, Adrijan, Djokovič nas je potegnil. Poslušaj Janezka, pokliči Dujma!«

Čoln se je izgubil ob portugalskem obrežju, ko je povedal Janezek, kar si je ponavljal ves čas, da ne pozabi. Povedati se ni upal, ker bi prišel rad še živ domov, mornarji pa so mu pravili, da izgine vsakdo, ki le kaj žine.

»Ubogi Mate!« je zbolelo Adrijana. »Bil je torej res Mate in zaradi mene se je izdal. Pa Anca! Mateta ne moremo več rešiti, hitimo, da rešimo nedolžno žrtev.«

»Brez skrbi, Adrijan!« je tolašil Dujmo razburjenega. »Djokovič se čuti varnega. Čolna in mož ne bo več nazaj. Pogubi jih, kakor so pogubili Atilove grobokepe. Pojdimo naravnost v Lizbono in poiščimo Bertino. Naši fantje so vsi z nami!«

V pristanišču sta stopila Dujmo in Adrijan v stražnico in od tam v staro mestno hišo. Dobili so za spremstvo par vojakov, rablja in par hlapcev. Pot do samostana dominikank je šla navzgor po strmi ozki stezi. Pod cerkvijo se je odprl svet. Viden je bil samostan za debelim zidom in pred tem zidom je stala hišica na vrtu. Na vratih hišice je stala ženska, ki je vila roke in se ozirala v nebo. Ko je zagledala Adrijana, ki je stopil sam naprej, je skočila k njemu in prosila: »Gospod, pri vaši časti vas rotim...«

»Gospa Bertina, kaj je z Anco?« — se je prestrašil Adrijan.

»Moj Bog!« je zavpila Bertina, »saj ste vi to! Bodi Bog zahvaljen, pričakovali smo vas, poslali tisoč pošt, pa ste prišli ravno prav. Je prišel pred kratkim in mi velel, da grem k častitim sestram po Anco. Ždaj ji obeta gradove iz zlata in zahteva, da se vzameta v kratkem.«

»Da, poročil se bo!« stisne Adrijan svoj meč in pokliče oprezno spremeljvalce. Obkolili so hišo, Adrijan in vojaka sta stopila v vežo. Slišal se je Djokovičev glas: ... »Kupil sem krasen grad v Sevilji, in če ti ni ta všeč, bomo poiskali kaj drugega; obsul te bom z biseri.« Žalostno je odgovoril sladki deklinški glas: »Vem, dobrotnik moj, da vam moram biti hvaležna, vendar mi je vse prehitro... Potrpite vendar še nekaj mesecev, še nisem sešila vse bale.«

»Niti dneva ne bom več čakal, je že vse pripravljeno, zadosti dolgo si morala tičati za zidovi. Kaj, jočeš se, nehvaležnica?«

Adrijan je sunil v vrata in zavpil: »Anca! To je morilec tvojega očeta in matere, to je gusar! Ladja, na kateri mori in ropa, je tvojega očeta, je tvoja. Biseri, ki jih obeta, so tvoji.«

»Adrijan! Adrijan!« je kriknila Anca in sunila Djokoviča od sebe.

Čuden, grgrajoč glas je prišel Djokoviču iz grla: »Umri, pasji sin!« In preden sta mogla vojaka vmes, se je zasvetilo bodalo. Anca je kriknila in se zgrudila v Adrijanove roke. Zaslonila ga je s svojim telesom. Kri je bruhnila Anca iz rane, Bertina je zakričala divje, in položila sta Anco na posteljo. Djokovič je vrgel bodalo po tleh, se zgrudil na kolena in se jokal: »Tega nisem hotel, tega ne! Anca, poglej me še enkrat, Anca!«

»Gospodovo Telo,« je šepetala Anca, Bertina je mašila rano, Dujmo je tekel v samostan. Vojaka sta mignila rablju, hlapca sta prinesla verige in vklenila Djokoviča. »Hodi!« ga je sunil rabelj. Toda Djokovič se je zgrudil na kolena poleg Adrijana in vpil: »Anca! Odpusti! Pri ranah Odrešenikovih te prosim! Poglej me še enkrat — za odpuščanje! Saj nisem hotel tebe.«

Kri ni vrela več iz nedolžnih ust. V lice je zaplula smrtna bledica. Težko so se dvignile trudne veke, oči umirajoče so pogledale skrušenega morilca, iz ust je stokalo: »Naj ti od-pu-sti Bog, ka-kor ti od-pu-šcam...«

Sojatoslav:

Jutro v polju.

*V megleni ravnini prepevajo kosci,
preden jutranjico božjo zvon zazvoni.
Od motnih gora se vetrovi budijo,
v meji zeleni ptič živ žorgoli.*

*Ko človek jutranje poljane prebrede,
na koncu roke razprostre ves močan,
z nasmehom zajame vedrine in zdravja
za ves božji dan.*

Ivan Matelič:

Osamelost.

*Tiho sanja list zeleni,
bratec veter ga je uspaval,
k njemu skrbno, božajoče
iz daljave je priplaval.*

*Kdo nocoj pa bo pri meni,
kdo se z mano pogovarjal,
kdo bo duši zapuščeni
tolazilne sanje ustvarjal?*